

عنوان:

تحلیل محتوای جغرافیای کاربردی پایه دوازدهم با توجه به ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت سند تحول بنیادین

نگارندگان

رحیم نارویی

مهدی زینلی

چکیده

نقد و بررسی محتوای کتاب‌های آموزشی از جمله موضوعاتی است که در چند دهه‌ی اخیر مورد توجه پژوهشگران و متخصصان تعلیم و تربیت قرار گرفته است. کتاب درسی نماد برنامه درسی رسمی و یکی از مهمترین منابع یادگیری دانش‌آموزان در طول نظام آموزشی است. یکی از دروسی که در آماده ساختن افراد برای زندگی در اجتماع مسئولیت ویژه و مهمی دارد، دانش جغرافیا می‌باشد. تحلیل محتوا از روش‌های اسنادی است که به بررسی نظام‌مند، عینی، کمی و تعمیم‌پذیر پیام‌های ارتباطی می‌پردازد. روش مورد استفاده در این پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا می‌باشد. در این پژوهش همخوانی کیفی محتوای کتاب جغرافیای کاربردی پایه دوازدهم رشته ادبیات و علوم انسانی با ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت و بازتاب کمی مؤلفه‌های مربوط به این ساحت‌ها به صورت درس به درس کتاب‌های مورد نظر بررسی می‌شود. برای تحلیل داده‌های حاصل نیز از روش کمی و توصیفی آنتروپی شانون استفاده شده است. با توجه به بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت، به ساحت تربیت علمی و فناوری بیشترین و به ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری کمترین توجه شده است. نتایج حاصل از یافته‌های این پژوهش حاکی از آن بوده است که میزان پرداختن به اهداف دوره‌های تحصیلی مبتنی بر ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین در کتاب درسی جغرافیای کاربردی پایه دوازدهم رشته ادبیات و علوم انسانی یکسان نبوده و به عبارتی میزان توجه به ساحت‌ها در این کتاب نامتوازن است.

کلمات کلیدی: تحلیل محتوا، جغرافیای کاربردی، ساحت‌های شش‌گانه، آنتروپی شانون، سند تحول بنیادین

مقدمه

امروزه در نظام‌های متمرکز اغلب فعالیت‌های آموزشی و پرورشی مدارس در چارچوب کتاب درسی و محتوای آن انجام می‌گیرد (سبحانی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۴). کتاب درسی یا محتوا در نظام‌های آموزشی، سند مکتوب و مدون نظام تعلیم و تربیت در فرایند آموزش و پرورش رسمی شهروندان محسوب می‌شود که مدل‌ها و الگوهای آموزشی معلم و فعالیت‌ها و تجارب یادگیرندگان، سیستم ارتقای آموزشی و ... بر اساس آن تعیین و ساماندهی می‌شود (صاحب زاده و کیخا، ۱۳۹۳). محتوای برنامه‌ی درسی از نظر نوع تأثیری که بر یادگیرنده بر جای می‌گذارد، می‌تواند دو جهت کاملاً متفاوت را در پیش گیرد، از یک طرف محتوای برنامه‌ی درسی می‌تواند یادگیرنده را برای تفکر و تعقل در مسائل آماده کند (روش اکتشافی و فعال) و از طرف دیگر می‌تواند او را به حفظ کردن مطالب و خمودگی فکری (روش غیرفعال) بکشانند (موسی پور، ۱۳۹۶). کتاب درسی نماد برنامه درسی رسمی و یکی از مهمترین منابع یادگیری دانش‌آموزان در طول نظام آموزشی است

با تحلیل محتوای کتاب‌های درسی نقاط قوت و ضعف معتبر و آشکارتر می‌شود و ضرورت ایجاد یک برنامه استاندارد و سازمان یافته بیشتر احساس می‌شود. دلیل اهمیت کتاب‌های درسی تنها از جنبه ابزار آموزشی مطرح نیست بلکه کاربرد گسترده آنها در مدارس، دانش‌آموزان را در معرض عقاید ایده‌ها و افکار گوناگون قرار می‌دهد و می‌تواند به مثابه ابزاری اولیه برای شکل‌دهی به نگرش‌ها و رفتارها عمل کنند (جام‌خانه، ۱۳۹۰).

تحلیل محتوا از روش‌های اسنادی است که به بررسی نظام‌مند، عینی، کمی و تعمیم‌پذیر پیام‌های ارتباطی می‌پردازد. به اعتقاد بیشتر صاحب نظران تحلیل محتوا روش پژوهشی است که برای بیان مفاهیم یا واژه‌ها در یک متن و یا مجموعه‌ای از متون استفاده می‌شود (جواهری، ۱۳۹۸). به عبارتی دیگر تحلیل محتوا، روش منظم برای توصیف عینی و کمی محتوای کتاب‌ها و متون برنامه و یا مقایسه پیام‌ها و ساختار محتوا با اهداف برنامه درسی است (یارمحمدیان، ۱۳۸۱). نقد و بررسی محتوای کتاب‌های آموزشی از جمله موضوعاتی است که در چند دهه‌ی اخیر مورد توجه پژوهشگران و متخصصان تعلیم و تربیت قرار گرفته است. توجه به این موضوع می‌تواند توانایی‌ها و کاستی‌های کتاب‌های آموزشی در اختیار جامعه‌ی دانش‌آموزی را آشکار نماید و به طراحان برنامه‌های درسی در تدوین بهتر کتاب‌های آموزشی کمک نماید و به معلمین، در ارائه‌ی آموزش‌های اثربخش با شناخت و رفع کاستی‌های منابع آموزشی یاری نماید (صاحب زاده و کیخا، ۱۳۹۳).

ساحت در لغت نامه فارسی معین به معنای خانه، درگاه و آستانه آمده است ولی مقصود از ساحت در حوزه تعلیم و تربیت، محدوده و دامنه‌ی خاصی است که مجموعه‌ای از رفتارها و فعالیت‌های تعلیم و تربیت در آن حوزه و دامنه قرار می‌گیرد. انسان موجودی دارای ابعاد و ساحت‌های مختلف است، از بینش‌ها، گرایش‌ها و توانایی‌های مختلف برخوردار است و با دیگر موجودات جهان ارتباط غایی دارد و از آن‌ها تأثیر می‌پذیرد و بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد (قائدی، ۱۳۹۹). ساحت‌های مندرج در فلسفه تعلیم و تربیت جمهوری اسلامی ایران شامل ساحت اعتقادی، عبادی و اخلاقی، ساحت اجتماعی و سیاسی، ساحت زیستی و بدنی، ساحت زیبایی‌شناختی و هنری، ساحت اقتصادی و حرفه‌ای و ساحت علمی و فناوری می‌باشد (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مصوبه شورای عالی وزارت آموزش و پرورش (۱۳۹۰) از گسترده‌ترین طرح‌های نرم‌افزاری است که با تأکید بر جنبه‌های کیفی، رابطه عناصر نظام در درون و با محیط پیرامون و مباحث ساختاری تدوین شده است. قلمرو سند عرصه‌های توسعه اعم از اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را در آموزش و پرورش در برمی‌گیرد و برای آنها تعیین تکلیف می‌کند. این سند پایه، مالک و راهنمای تصمیم‌گیری‌های اساسی برای هدایت، راهبری، نظارت و ارزشیابی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی به منظور تحقق تحولات محتوایی و ساختاری است. برنامه درسی ملی به عنوان یکی

از زیر نظام‌های اصلی سند تحول بنیادین و به منزله نقشه جامع یادگیری، زمینه ایجاد تحول همه جانبه، گسترده و عمیق در مفاهیم و محتوای آموزشی را فراهم می‌آورد (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰). یکی از دروسی که در آماده ساختن افراد برای زندگی در اجتماع مسئولیت ویژه و مهمی دارد، دانش جغرافیا می‌باشد. چنانکه این دانش در غرب هم عامل بسیار مؤثر و اصلی در آماده‌سازی جوانان برای زندگی در قرن ۲۱ به شمار می‌رود (گنجی، ۱۳۷۸). تحلیل محتوای کتاب درسی جغرافیا از اهمیت بالایی برخوردار است زیرا این کتاب به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع درسی در حوزه مطالعات اجتماعی شناخته می‌شود. در تحلیل محتوای کتاب جغرافیا به بررسی و تفسیر مضامین، مفاهیم، داده‌ها و اطلاعات موجود پرداخته می‌شود. با تحلیل محتوای کتاب جغرافیا، معلمان و دانش‌آموزان می‌توانند بهترین استفاده را از این منبع آموزشی ببرند و به دانش و شناخت عمیق‌تری از جغرافیا دست یابند. این تحلیل می‌تواند به شناسایی میزان توجه به ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش کمک کند.

اهداف پژوهش

هدف اصلی

تحلیل محتوای کتاب جغرافیای دوازدهم دوره متوسطه نظری بر اساس توجه به ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

اهداف جزئی

۱. تحلیل محتوای کتاب جغرافیای دوازدهم دوره متوسطه نظری بر اساس میزان توجه به ساحت تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی
۲. تحلیل محتوای کتاب جغرافیای دوازدهم دوره متوسطه نظری بر اساس میزان توجه به ساحت تعلیم و تربیت اجتماعی و سیاسی
۳. تحلیل محتوای کتاب جغرافیای دوازدهم دوره متوسطه نظری بر اساس میزان توجه به ساحت تعلیم و تربیت زیستی و بدنی
۴. تحلیل محتوای کتاب جغرافیای دوازدهم دوره متوسطه نظری بر اساس میزان توجه به ساحت تعلیم و تربیت زیبایی‌شناختی و هنری
۵. تحلیل محتوای کتاب جغرافیای دوازدهم دوره متوسطه نظری بر اساس میزان توجه به ساحت تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه‌ای

۶. تحلیل محتوای کتاب جغرافیای دوازدهم دوره متوسطه نظری بر اساس میزان توجه به ساحت تعلیم و تربیت علمی و فناوری

سؤالات پژوهش

سؤال اصلی

تا چه حد در کتاب درسی جغرافیای پایه دوازدهم نظری به ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت توجه شده است؟

سؤال‌های جزئی

۱. تا چه حد در کتاب درسی جغرافیای پایه دوازدهم نظری به ساحت تعلیم و تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی توجه شده است؟

۲. تا چه حد در کتاب درسی جغرافیای پایه دوازدهم نظری به ساحت تعلیم و تربیت اجتماعی و سیاسی توجه شده است؟

۳. تا چه حد در کتاب درسی جغرافیای پایه دوازدهم نظری به ساحت تعلیم و تربیت زیستی و بدنی توجه شده است؟

۴. تا چه حد در کتاب درسی جغرافیای پایه دوازدهم نظری به ساحت تعلیم و تربیت زیبایی‌شناختی و هنری توجه شده است؟

۵. تا چه حد در کتاب درسی جغرافیای پایه دوازدهم نظری به ساحت تعلیم و تربیت اقتصادی و حرفه‌ای توجه شده است؟

۶. تا چه حد در کتاب درسی جغرافیای پایه دوازدهم نظری به ساحت تعلیم و تربیت علمی و فناوری توجه شده است؟

پیشینه پژوهش

احتمالاً اولین تحلیل کمی مستند از مواد چاپی در سوئد در قرن هجدهم اتفاق افتاده است. طبق گزارش دورینگس (۱۹۵۴-۱۹۵۵)، این تحلیل‌ها در نتیجه انتشار کتاب آهنگ‌های صهیون، مجموعه‌ای از ۹۰ سرود تألیف ناشناخته، انجام شده است. در سال ۱۹۰۳ اوژن لوبل یک طرح طبقه‌بندی دقیق برای تجزیه و تحلیل «ساختار درونی محتوا» با توجه به کارکردهای اجتماعی روزنامه‌ها به زبان آلمانی منتشر کرد.

- معتمدی راد و زارع عصمت آباد (۱۴۰۱)، در پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب جغرافیای ایران پایه دهم مبتنی بر روش ویلیام رومی» دریافتند که ضرایب درگیری فقط در واحد تصاویر مطلوب بوده و از

آنجاییکه ضریب درگیری متون و فعالیت‌ها بر اساس روش ویلیام رومی در حد مطلوب نبوده لذا محتوای کتاب حاضر مناسب نمی‌باشد و شایسته است برنامه‌ریزان درسی و مؤلفان کتاب درسی جغرافیای ایران پایه دهم، در طراحی و تدوین آن دقت بیشتری نموده و با تنظیم محتوای برنامه درسی بهتر، بر میزان مشارکت دانش‌آموزان در فرآیند یادگیری تأکید بیشتری صورت گیرد.

- یوسفی و همکاران در سال ۱۳۹۸ به ارزیابی و سنجش سطح خوانایی کتاب جغرافیای کاربردی پایه دوازدهم رشته انسانی پرداختند. نتایج تحقیق نشان داد که میزان خوانایی منبع مورد نظر با توجه به تکنیک فلش و گانینگ با سطح پایه دوازدهم و کمی بالاتر تناسب دارد اما براساس روش فرای سطح خوانایی این کتاب در سطح اوایل دانشگاه است. فرایند تنظیم مطالب از نظر تعداد جملات در بخش‌های ابتدایی وسط و انتهایی نشان دهنده این است که اصل ساده به دشواری مطالب با توجه به تکنیک‌های خوانایی سنجی فلش و فرای رعایت نشده و محتوای متن کتاب از سطح دشوار به ساده پیش می‌رود ولی مطابق با شاخص گانینگ همگی جملات در سطح خیلی ساده قرار می‌گیرد. ساختار کتاب برطبق تعداد هجاها با مطالب دشوار شروع شده است و در اواسط کتاب به مطالب ساده پرداخته و در نهایت با مطالب دشوار پایان یافته است. از آنجا که دشواری مطالب از نظر میزان هجاها بیش از اندازه است، فراگیرنده را در یادگیری مطالب با مشکل مواجه می‌کند.

- بارانیان و سجادی (۱۳۹۷)، محتوای کتاب جغرافیا (۳) پایه دوازدهم متوسطه دوم را مورد نقد و تحلیل قرار دادند نتایج پژوهش نشان داد که به طور کلی آنچه که پس از نقد و بررسی این کتاب به طور کلی مشهود است بی‌توجهی به عوامل لازم برای جذب دانش‌آموز، به عبارت دیگر خالی بودن محتوای کتاب از موارد انگیزشی، حجم بالای فعالیت‌های کتاب، و همچنین گنجاندن حجم بالایی از مطالب در یک کتاب دانش‌آموزان را از پرورش روح علمی محروم می‌دارد و آن‌ها را نسبت به هدف‌های اساسی تعلیم و تربیت که عبارت از چگونگی اندیشیدن و در کنار آن به کاربردن مطالب است، دور می‌دارد.

- میکائیلی و معتمدی (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی و جغرافیای دوره اول متوسطه بر اساس مؤلفه‌های آموزش جهانی» نشان دادند که میان فراوانی مؤلفه‌های آگاهی از نظام‌ها و آگاهی از چشم‌انداز، در کتاب‌های مطالعات اجتماعی و جغرافیا از لحاظ فرهنگی تفاوت معنادار وجود دارد و میان فراوانی مؤلفه مسئولیت‌پذیری و ذهنیت فرآیندی از لحاظ فرهنگی تفاوت معنادار وجود ندارد. ضرورت دارد که مؤلفه آگاهی از نظام‌ها به سایر کتاب‌ها نیز تسری یابد و اهدافی که مناسب هستند در کتاب‌های گوناگون آموزشی گنجانده شوند. همین شناخت مؤلفه‌های

آموزش جهانی موجب خواهد شد تا ویژگی‌های فردی و توانایی دانش‌آموزان و برنامه‌های آموزشی به صورت هدفمند در پرورش آنان اثر گذار باشد.

- میرجلیلی و همکاران (۱۴۰۰)، پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب درسی آموزش مطالعات اجتماعی چهارم ابتدایی بر اساس اخلاق زیست محیطی اسلامی» نشان دادند که کل مفاهیم مرتبط با اخلاق زیست محیطی اسلامی در این کتاب، ۱۰۶ واحد بوده که در بعد متن، فراوانی مؤلفه‌های اخلاق زیست محیطی اسلامی ۷۵ مورد و در بعد تصاویر ۳۱ مورد بوده است. در این کتاب به ترتیب به مؤلفه‌های «بهره‌برداری بهینه از منابع» ۶۵ مرتبه، «گسترش منابع طبیعی تجدیدپذیر» ۲۰ مرتبه، مؤلفه «رعایت بهداشت محیط» ۱ مرتبه، «پرهیز از آسیب زدن به محیط زیست» ۹ مرتبه اشاره و به مؤلفه «تأکید بر دوری از اسراف» هیچ اشاره‌ای نشده است.

- قاسمی و کاظمی (۱۳۹۳) در تحقیقی تحت عنوان «تحلیل محتوای کتاب درسی هدیه‌های آسمانی پایه ششم ابتدایی و میزان انطباق آن با مبانی قرآنی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش» دریافتند که از ۳۳ هدف تدوین شده کتاب تعداد ۳۲ هدف یعنی ۹۶/۹۷ درصد اهداف کتاب دارای ارجاع به آیات قرآنی می‌باشند و تعداد ۱ هدف یعنی ۳/۰۳ درصد اهداف دارای ارجاع به آیات قرآنی نمی‌باشند.

- نوید ادهم و راغب (۱۳۹۹) در پژوهشی با عنوان طراحی مدل اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نشان دادند مدل اجرای سند تحول از نوع اجرا با رویکرد ترکیبی و شبکه‌ای و توجه به ذینفعان سند تحول بنیادین آموزش و پرورش است. همچنین اجرای آن نیازمند الزامات ساختاری، اجتماعی، فرهنگی و قانونی است.

- هوانگ (۲۰۲۰)، از طریق تحلیل تطبیقی برنامه درسی ریاضی کره و انگلستان نشان داد که در برنامه درسی انگلستان، محتوای ارائه شده فرصت‌های یادگیری انعطاف‌پذیری برای دانش‌آموزان فراهم می‌کند در حالی که در برنامه درسی کره، تمام دانش‌آموزان بدون توجه به توانایی‌های فردی از آموزش مساوی بهره می‌برند.

- تزنگ سو (۲۰۱۸) با تحلیل کتاب‌های درسی ریاضی تایوان، هنگ کنگ و چین نشان داد که شکل و روش ارائه مفاهیم جبر برای رسیدن به اهداف آموزشی در زمینه جبر در سه کشور متفاوت بودند، **درج‌الی** که بر مهارت‌های درک و فهم و کاربرد تأکید می‌کردند.

- کایسر و همکاران (۲۰۱۹) روی پژوهشی با عنوان «آموزش مالی در مدارس: متاآنالیزی از مطالعات تجربی» کار کرد که هدف بررسی آماری ۳۷ مطالعه‌ی تجربی اخیر روی برنامه‌های آموزش مالی مدارس برای

کودکان و جوانان را دنبال کرد و به این نتیجه رسید که آموزش اقتصادی تاثیر مثبتی بر علم اقتصادی دارد و همچنین تأثیرات کمتری بر رفتارهای اقتصادی دانش‌آموزان دیده شد.

- سابورمان و همکاران (۲۰۱۷)، در پژوهش خود با عنوان «تحلیل محتوا کتاب‌های درسی علوم و انگلیسی مدارس ابتدایی و متوسطه از منظر بهداشت دهان و دندان در کشور تایلند»، نشان دادند که محتوای متن در حدود ۶۰/۸ درصد به این مقوله پرداخته بودند. نتایج آنها نشان داد که پتانسیل کتاب‌های درسی متوسطه در ارائه پیام‌های بهداشتی دهان و دندان بسیار اندک است.

روش پژوهش

روش مورد استفاده در این پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا می‌باشد. در این پژوهش همخوانی کیفی محتوای کتاب جغرافیای کاربردی پایه دوازدهم رشته ادبیات و علوم انسانی با ساحت‌های شش‌گانه تعلیم و تربیت و بازتاب کمی مؤلفه‌های مربوط به این ساحت‌ها به صورت درس به درس کتاب‌های مورد نظر بررسی می‌شود.

جامعه آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر متن، تصاویر، جداول، نقشه‌ها و فعالیت‌های کتاب درسی جغرافیای کاربردی پایه دوازدهم رشته ادبیات و علوم انسانی چاپ سال ۱۴۰۱ می‌باشد (جدول ۱).

روش گردآوری اطلاعات

جهت گردآوری داده‌ها از روش مراجعه به اسناد و تکنیک تحلیل محتوا، بهره گرفته شده است به طوری که تک تک صفحات از نظر توجه به ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین در قالب اهداف دوره‌های تحصیلی برنامه درسی ملی مورد بررسی قرار گرفته و فراوانی آنها یادداشت شد.

ابزار و گردآوری اطلاعات

ابزار جمع‌آوری اطلاعات شامل سیاهه بررسی محتوا بود که سیاهه بررسی محتوا در دو مرحله تدوین شد: مرحله اول: تعیین مؤلفه‌های مفهومی ساحت‌های شش‌گانه تربیتی و مرحله دوم: تدوین فهرست سیاهه بررسی محتوا بود.

جدول ۱. اطلاعات فصول کتاب

عناوین	تعداد صفحات	تعداد نقشه	تعداد نمودار	تعداد تصاویر	تعداد جداول	تعداد فعالیت‌ها	برای مطالعه	بیندیشیم	بیشتر بدانیم
جلد و پشت جلد و صفحات ابتدای کتاب	۱۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
جغرافیای سکونتگاه‌ها	۱	۰	۰	۴	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۱- شهرها و روستاها	۱۹	۵	۶	۲۲	۶	۷	۱	۱	۳
درس ۲- مدیریت شهر و روستا	۱۷	۳	۲	۴۰	۰	۷	۰	۰	۵
فنون و مهارت‌های جغرافیایی ۱	۳	۰	۰	۳	۰	۱	۰	۰	۰
جغرافیای حمل و نقل	۱	۰	۰	۴	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۳- ویژگی‌ها و انواع شیوه‌های حمل و نقل	۱۷	۴	۴	۳۲	۴	۵	۰	۱	۱
درس ۴- مدیریت حمل و نقل	۱۴	۳	۳	۲۲	۴	۴	۰	۱	۰
فنون و مهارت‌های جغرافیایی ۲	۸	۰	۰	۱۰	۰	۴	۰	۰	۲
مخاطرات محیطی	۱	۰	۰	۴	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۵- ویژگی‌ها و انواع مخاطرات طبیعی	۱۸	۷	۲	۳۹	۳	۴	۱	۰	۲
درس ۶- مدیریت مخاطرات طبیعی	۱۱	۰	۲	۲۵	۱	۳	۰	۰	۲
فنون و مهارت‌های جغرافیایی ۳	۵	۰	۰	۱۶	۰	۱	۰	۰	۲
صفحات پایانی	۵	۰	۰	۰	۱	۰	۰	۰	۰

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

طبق مقولات مشخص شده در تحلیل محتوا، از مطالب و اسناد فیش برداری صورت گرفته است. سپس فیش‌های جمع‌آوری شده مربوط به مقولات تلخیص شده و مطالب خلاصه شده، در قالب جدول ارائه و پاسخ‌ها تعیین شد. در تحلیل داده‌ها علاوه بر تحلیل کیفی و توصیفی-تحلیلی، از شاخص‌های کمی توصیفی، نظیر، فراوانی و درصد استفاده گردیده است.

برای تحلیل داده‌های حاصل نیز از روش کمی و توصیفی آنتروپی شانون استفاده شد. بدین منظور در مرحله اول، ماتریس فراوانی بهنجار با استفاده از فرمول ۱ به دست آمد.

$$P_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^m a_{ij}}; \forall i, j \quad \text{فرمول ۱}$$

در مرحله دوم با اطلاعاتی هر شاخص با استفاده از فرمول ۲ محاسبه می‌شود.

$$E_j = -k \sum_{i=1}^m [p_{ij}(\ln p_{ij})] \quad j = 1, 2, \dots, n \quad k = \frac{1}{\ln(m)} \quad \text{فرمول ۲}$$

در مرحله سوم با استفاده از بار اطلاعاتی شاخص‌ها (j)، ضریب اهمیت (Wj) هر یک از شاخص‌ها مطابق فرمول ۳ محاسبه شد.

$$W_j = \frac{E_j}{\sum_{j=1}^n E_j}; \forall j \quad \text{فرمول ۳}$$

یافته‌ها

حوزه تربیت و یادگیری علوم انسانی و مطالعات اجتماعی به مطالعه کنش‌ها و تعاملات انسانی و توانایی ایجاد رابطه مثبت و سازنده با خلق حول محور رابطه با خدا؛ درک موقعیت و فراموقعیت و عناصر آن در ابعاد مختلف (زمان، مکان، عوامل طبیعی و اجتماعی) و سنت‌های الهی حاکم بر فرد و جامعه می‌پردازد؛ و در پی تقویت و پرورش کنش‌های مطلوب، متناسب با نظام معیار اسلامی است. قلمرو حوزه آموزش مفاهیم جغرافیایی شامل درک موقعیت و ابعاد آن در بعد زمان (گذشته، حال و آینده)، در بعد مکان (خانه، محله، شهر، کشور، زمین و کیهان)، در بعد عوامل طبیعی (محیط طبیعی و محیط زیست)، در بعد عوامل اجتماعی (ساختارها و نهادهای اجتماعی، رفتارها و روابط انسانی و قراردادهای) و تعامل با آن‌ها در آمیختن سرزمین و درک چگونگی حاکمیت سنت‌های الهی بر زندگی انسان در طول تاریخ و ... است (سند برنامه درس ملی، ۱۳۹۱).

به دلیل تنوع موضوعات دانش جغرافیا در حوزه طبیعت و انسان‌شناسی، این دانش بهترین بستر برای خداشناسی، درک زیبایی‌های خلقت، شناخت نظم آفرینش، شناخت پدیده‌های طبیعی (آیات خلقت) قوانین و سنت‌های طبیعی و شناخت قراردادهای الهی در طبیعت و شناخت ملت‌هاست (معافی، ۱۴۰۱).
ساحت تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی با تأکید بر درک وجه استدلالی و عقلانی معارف دینی در مواجهه با پرسش‌ها و مسائل و با الگوگیری از سیره پیشوایان دینی و به کارگیری نقش ایشان در موقعیت‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی و همچنین با باور به ظرفیت‌های قرآن و جاودانگی دین اسلام در رفع نیازهای حال و آینده متمرکز است (سند برنامه درس ملی، ۱۳۹۱).

جدول ۲ فراوانی مؤلفه‌های ساحت تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی را به تفکیک هر درس نشان می‌دهد. داده‌های این جدول نشان می‌دهد که در مجموع ۱۰ مرتبه به ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی در کتاب توجه شده است. بیشترین فراوانی مربوط به درس دوم با ۵ مورد (۵۰ درصد) و دروس ۱، ۴، ۵، ۶ و فنون و مهارت جغرافیایی ۱ و ۳ هیچ گونه اشاره‌ای به ساحت تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی نشده است.

جدول ۲. سیاهه فراوانی بر اساس مؤلفه‌های ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی

ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی							
مؤلفه درس	درک وجه استدالی و عقلانی معارف دینی	یافتن پاسخ با تکیه بر منابع و شواهد دینی	عدالت خواهی و صلح جوئی	ظلم ستیزی	توانایی حل نیازهای امروز با توجه به ظرفیت‌های قرآن	جمع کل	
						فراوانی	درصد
درس ۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۲	۰	۰	۴	۰	۱	۵	۵۰
فنون و م. ج. ۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۳	۰	۰	۰	۱	۱	۲	۲۰
درس ۴	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
فنون و م. ج. ۲	۲	۱	۰	۰	۰	۳	۳۰
درس ۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۶	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
فنون و م. ج. ۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
جمع فراوانی	۲	۱	۴	۱	۲	۱۰	
کل درصد	۲۰	۱۰	۴۰	۱۰	۲۰		۱۰۰

دانش جغرافیا از طریق شاخه‌های جغرافیای انسانی با تربیت اجتماعی و سیاسی دانش‌آموزان سروکار دارد. جغرافیا تفاوت‌های بزرگ در فرهنگ‌ها، سیستم‌های سیاسی، اقتصادی، چشم‌اندازها و محیط‌های جهان را باز می‌شناسد و پیوندهای بین آن‌ها را کشف می‌کند (معافی، ۱۴۰۱).

در ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی متریان با شناسایی مسائل جامعه، وظایف خود را برای حل آنها در راستای حفظ امنیت و منافع ملی، وحدت و انسجام اجتماعی انجام می‌دهند و با بهره‌گیری از شیوه‌کنش اقناعی در تعاملات اجتماعی-سیاسی، مهارت گفتگو و مشارکت سازنده در فعالیت‌های جمعی و مدیریت مشارکتی را تجربه می‌کنند. همچنین با تحلیل سازوکارهای تکوین، تداوم و تغییر زندگی اجتماعی-سیاسی، موقعیت مکانی-زمانی را انتخاب و با تحلیل و ارزیابی فرهنگ و تمدن ایرانی-اسلامی و سیر تحول آن، روش‌هایی را برای صیانت گسترش این فرهنگ و تعامل میان فرهنگی در سطح محلی، ملی و بین‌المللی پیشنهاد کند (سند برنامه درس ملی، ۱۳۹۱).

جدول ۳ فراوانی مؤلفه‌های ساحت تربیتی اجتماعی و سیاسی را به تفکیک هر درس نشان می‌دهد. داده‌های این جدول نشان می‌دهد که در مجموع ۲۰ مرتبه به ساحت اجتماعی و سیاسی در کتاب توجه شده است. بیشترین فراوانی مربوط به درس دوم با ۸ مورد (۴۰ درصد) و در درس ۵ و فنون و مهارت جغرافیایی ۱، ۲ و ۳ هیچ گونه اشاره‌ای به ساحت تربیتی اجتماعی و سیاسی نشده است.

جدول ۳. سیاهه فراوانی بر اساس مؤلفه‌های ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی

ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی							
مؤلفه درس	رعایت حقوق و مسئولیت های اجتماعی	صیانت از وحدت ملی و انسجام اجتماعی	مشارکت اجتماعی	حفاظت از دیگران در برابر آسیب های اجتماعی	توجه توأمان به منافع و مصالح فردی و اجتماعی	جمع کل	
						فراوانی	درصد
درس ۱	۰	۰	۱	۰	۱	۲	۱۰
درس ۲	۱	۱	۰	۴	۲	۸	۴۰
فنون و م. ج. ۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۳	۰	۰	۱	۰	۱	۲	۱۰
درس ۴	۳	۰	۰	۱	۲	۶	۳۰
فنون و م. ج. ۲	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۶	۰	۰	۲	۰	۰	۲	۱۰
فنون و م. ج. ۳	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
جمع فراوانی	۴	۱	۴	۵	۶	۲۰	
جمع کل درصد	۲۰	۵	۲۰	۲۵	۳۰		۱۰۰

جغرافیا ضمن پرداختن به زیستگاه‌های انسانی به بررسی تأثیرات عوامل جغرافیایی بر شیوه زندگی انسان در هر یک از این زیستگاه‌ها می‌پردازد. نواحی مختلف جغرافیایی هر یک بر شیوه معیشت، نوع مسکن، نوع محصولات کشاورزی، نوع پرورش دام، تغذیه انسان و نوع بیماری‌ها مؤثر است (معافی، ۱۴۰۱).

در ساحت تربیت زیستی و بدنی متریبان عوامل فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی تأثیرگذار بر سلامت و توانایی جسمانی، روانی، اجتماعی و معنوی خود را شناسایی می‌کنند. با مشارکت در طرح‌ها و برنامه‌های بهبود سبک زندگی، تفریحات سالم، تربیت بدنی و ورزش، سالم‌سازی محیط زیست و عام المنفعه مسئولیت‌های خویش را نسبت به حفظ آفریده‌های خداوند و سلامت خود، خانواده و جامعه را انجام می‌دهند. همچنین با مطالعه مسائل و مشکلات محیط زیست در سطح ملی و جهانی و شناخت کارکرد نهادهای اجتماعی، به عنوان دوست‌دار و فعال زیست محیطی برای اصلاح و بهبود پایدار آن ایفای نقش کند (سند برنامه درس ملی، ۱۳۹۱).

جدول ۴ فراوانی مؤلفه‌های ساحت تربیتی زیستی و بدنی را به تفکیک هر درس نشان می‌دهد. داده‌های این جدول نشان می‌دهد که در مجموع ۱۹ مرتبه به ساحت تربیت زیستی و بدنی در کتاب توجه شده است. بیشترین فراوانی مربوط به درس ششم با ۶ مورد (۳۱/۵۸ درصد) و در درس ۱، ۵ و فنون و مهارت جغرافیایی ۱ هیچ گونه اشاره‌ای به ساحت تربیتی زیستی و بدنی نشده است.

جدول ۴. سیاهه فراوانی بر اساس مؤلفه‌های ساحت تربیت زیستی و بدنی

ساحت تربیت زیستی و بدنی						
مؤلفه / درس	سلامت جسمانی، نشاط و تقویت اراده		مسئولیت‌پذیری در برابر جسم خود و دیگران	صیانت از طبیعت	جمع کل	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
درس ۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۲	۰	۰	۰	۳	۳	۱۵/۷۹
فنون و م.ج. ۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۳	۰	۰	۰	۳	۳	۱۵/۷۹
درس ۴	۲	۲	۰	۳	۵	۲۶/۳۲
فنون و م.ج. ۲	۱	۱	۰	۰	۱	۵/۲۶
درس ۵	۰	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۶	۰	۰	۴	۲	۶	۳۱/۵۸
فنون و م.ج. ۳	۰	۰	۰	۱	۱	۵/۲۶
جمع فراوانی	۳	۳	۴	۱۲	۱۹	۱۹
جمع کل درصد	۱۵/۷۹	۱۵/۷۹	۲۱/۰۵	۶۳/۱۶	۱۰۰	۱۰۰

طبیعت و زیبایی‌های آن از قدیم الایام منبع الهام رؤیایها، شعر و داستان سرایی، ترسیم تابلوهای زیبای نقاشی و ... بوده است. هزاران سروده محلی در مورد رودخانه‌ها، سواحل دریاها و چشم‌اندازهای روستایی در نقاط مختلف جهان به وجود آمده و خواهد آمد (معافی، ۱۴۰۱).

در ساحت تربیتی زیبایی‌شناختی و هنری متریبان با مطالعه آثار و مسایل حوزه هنر، آنها را بر اساس اصول زیبایی‌شناسی و ارزشی، نقد و تأثیر آن را بر خود و جامعه ارزیابی می‌کند و با بکارگیری قدرت تخیل و ذوق هنری، اثر فرهنگی هنری را خلق و آن را بر اساس معیارهای زیبایی‌شناسی مورد ارزیابی قرار می‌دهد. آثار فرهنگی هنری را بر مبنای اصول ارزشی و زیبایی‌شناسی بررسی و هنر را به عنوان زبان مشترک میان انسان‌ها در بستر زمان و مکان تبیین کند (سند برنامه درس ملی، ۱۳۹۱).

جدول ۵ فراوانی مؤلفه‌های ساحت تربیتی زیبایی‌شناختی و هنری را به تفکیک هر درس نشان می‌دهد. داده‌های این جدول نشان می‌دهد که در مجموع ۲ مرتبه به ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری در درس

دوم کتاب توجه شده و در سایر دروس هیچ گونه اشاره‌ای به ساحت تربیتی زیبایی‌شناختی و هنری نشده است.

جدول ۵. سیاهه فراوانی بر اساس مؤلفه‌های ساحت زیبایی‌شناختی و هنری

ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری					
جمع کل		به کارگیری اصول ارزشی و زیبایی‌شناسی در انتخاب و بررسی آثار فرهنگی هنری	به کارگیری تخیل و خلاقیت ذهنی در خلق اثر فرهنگی هنری	به کارگیری اصول زیبایی‌شناسی در شناخت تأثیر آن بر خود و جامعه	مؤلفه درس
درصد	فراوانی				
۰	۰	۰	۰	۰	درس ۱
۱۰۰	۲	۰	۰	۲	درس ۲
۰	۰	۰	۰	۰	فنون و م.ج. ۱
۰	۰	۰	۰	۰	درس ۳
۰	۰	۰	۰	۰	درس ۴
۰	۰	۰	۰	۰	فنون و م.ج. ۲
۰	۰	۰	۰	۰	درس ۵
۰	۰	۰	۰	۰	درس ۶
۰	۰	۰	۰	۰	فنون و م.ج. ۳
	۲	۰	۰	۲	فراوانی
۱۰۰		۰	۰	۱۰۰	درصد کل

فعالیت‌های اقتصادی انسان در مناطق مختلف متأثر از امکانات و منابع هر ناحیه است. جلگه‌ها، دشت‌ها، مناطق ساحلی، جنگلی، نیمه بیابانی یا قطبی هر یک تحت تأثیر آب و هوا و نوع خاک و رودها یا منابع طبیعی و معدنی، نظام اقتصادی خاص خود را دارند و نوع حرفه‌ها نیز در این مناطق را مشخص می‌کنند (معافی، ۱۴۰۱).

در ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای متریبان روش‌هایی را برای کسب معاش حلال از طریق درک ابعاد و روند شکل‌گیری مسایل و تحولات اقتصادی در فضای واقعی و مجازی به کار می‌گیرند و با شناسایی تحولات عرصه اشتغال و سرمایه‌گذاری، صلاحیت‌های حرفه‌ای خود را ارزیابی و برای کسب و کار و نقش‌آفرینی اقتصادی در آینده برنامه‌ریزی می‌کند. همچنین با شناخت عمومی از بخش‌ها و سیاست‌های کلان اقتصادی و درک رفتارهای مثبت و منفی بازیگران اقتصادی در سطح ملی و فراملی تأثیر آن را بر مسائل جامعه تحلیل کند (سند برنامه درس ملی، ۱۳۹۱).

جدول ۶ فراوانی مؤلفه‌های ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای را به تفکیک هر درس نشان می‌دهد. داده‌های این جدول نشان می‌دهد که در مجموع ۶ مرتبه به ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای در کتاب توجه

شده است. بیشترین فراوانی مربوط به درس دوم با ۳ مورد (۵۰ درصد) و در درس ۴، ۵، ۶ و فنون و مهارت جغرافیایی ۱، ۲ و ۳ هیچ گونه اشاره‌ای به ساحت تربیتی اقتصادی و حرفه‌ای نشده است.

جدول ۶. سیاهه فراوانی بر اساس مؤلفه‌های ساحت اقتصادی و حرفه‌ای

ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای					
مؤلفه درس	تلاش برای کسب رزق حلال	تقویت روحیه کارآفرینی و پرهیز از بطالت و بیکاری	درک شرایط اقتصادی و معیشتی	جمع کل	
				فراوانی	درصد
درس ۱	۲	۰	۰	۲	۳۳/۳۳
درس ۲	۱	۱	۱	۳	۵۰
فنون و م. ج. ۱	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۳	۰	۰	۱	۱	۱۶/۶۷
درس ۴	۰	۰	۰	۰	۰
فنون و م. ج. ۲	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۵	۰	۰	۰	۰	۰
درس ۶	۰	۰	۰	۰	۰
فنون و م. ج. ۳	۰	۰	۰	۰	۰
جمع فراوانی	۳	۱	۲	۶	
جمع درصد	۵۰	۱۶/۶۷	۳۳/۳۳		۱۰۰

جغرافی دانان در مطالعات خود از دو روش کمی و کیفی بهره می‌گیرند و همین امر نقش جغرافیا را در تقویت تفکر علمی دانش‌آموزان و دانشجویان این رشته نشان می‌دهد (معافی، ۱۴۰۱).

در ساحت تربیتی علمی و فناوری متربیان با تحلیل و ارزیابی الگوها و روابط حاکم بر پدیده‌های انسانی، طبیعی (آیات الهی) و حل مسایل ریاضی از مدل‌سازی برای شناخت و حل مسایل واقعی زندگی استفاده کند. طی یک فرایند کار مشارکتی در سطح مدرسه، ایده‌ها و یافته‌های علمی-فناورانه را در باره یک موضوع مطالعه و آزمایش کند و یافته‌های خود را با رعایت اخلاق علمی در سطح فرا مدرسه‌ای ارائه کند. با بهره‌گیری از سواد فناوری و بررسی وضعیت آینده تحولات علمی و فناوری، ایده خود را در قالب یک طرح یا محصول ارائه کند (سند برنامه درس ملی، ۱۳۹۱).

جدول ۷ فراوانی مؤلفه‌های ساحت تربیت علمی و فناوری را به تفکیک هر درس نشان می‌دهد. داده‌های این جدول نشان می‌دهد که در مجموع ۱۲ مرتبه به ساحت تربیت علمی و فناوری در کتاب توجه شده است. بیشترین فراوانی مربوط به درس چهارم با ۳ مورد (۲۵ درصد) و کمترین فراوانی مربوط به فنون و مهارت جغرافیایی ۱ است.

جدول ۷. سیاهه فراوانی بر اساس مؤلفه‌های ساحت تربیت علمی و فناوری

ساحت تربیت علمی و فناوری					
جمع کل		تبدیل ایده به محصول با استفاده از سواد فناوری	به کارگیری روش‌های پژوهشی مشارکتی در سطح مدرسه	به کارگیری مدل سازی در حل مسائل واقعی زندگی	مؤلفه
درصد	فراوانی				
۸/۳۳	۱	۰	۰	۱	درس ۱
۸/۳۳	۱	۰	۱	۰	درس ۲
۰	۰	۰	۰	۰	فنون و م.ج. ۱
۸/۳۳	۱	۰	۰	۱	درس ۳
۲۵	۳	۰	۱	۲	درس ۴
۸/۳۳	۱	۰	۰	۱	فنون و م.ج. ۲
۱۶/۶۷	۲	۰	۰	۲	درس ۵
۱۶/۶۷	۲	۰	۰	۲	درس ۶
۸/۳۳	۱	۰	۰	۱	فنون و م.ج. ۳
	۱۲	۰	۲	۱۰	جمع فراوانی
۱۰۰		۰	۱۶/۶۷	۸۳/۳۳	درصد کل

جدول ۸ فراوانی و درصد کل داده‌های مندرج در جداول پیشین و بر اساس تفکیک ساحت‌های تربیتی شش‌گانه سند تحول بنیادین و دروس کتاب را نشان می‌دهد.

طبق داده‌های این جدول، ۶۹ مرتبه به ساحت‌های شش‌گانه در دروس مختلف اشاره شده است. از این تعداد بیشترین فراوانی مربوط به درس دوم با ۲۲ مورد (۳۱/۸۸) و کمترین فراوانی مربوط به فنون و مهارت جغرافیایی ۱ است. از میان ساحت‌های تربیتی شش‌گانه، بیشترین فراوانی مربوط به ساحت تربیت زیستی و بدنی با ۱۹ مورد (۲۷/۵۴) و کمترین فراوانی مربوط به ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری با ۲ مورد (۲/۹۰) است.

جدول ۸. سیاهه فراوانی ساحت‌های شش‌گانه تحول بنیادین آموزش و پرورش به تفکیک درس

جمع کل	تربیت علمی و فناوری	تربیت اقتصادی و حرفه ای	تربیت زیبایی و شناختی و هنری	تربیت زیستی و بدنی	تربیت اجتماعی و سیاسی	تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی	ساحت درس	
							فراوانی	درصد
۷/۲۵	۵	۱	۲	۰	۰	۲	۰	درس ۱
۳۱/۸۸	۲۲	۱	۳	۲	۳	۸	۵	درس ۲
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	فنون و م.ج. ۱
۱۳/۰۴	۹	۱	۱	۰	۳	۲	۲	درس ۳
۲۰/۲۹	۱۴	۳	۰	۰	۵	۶	۰	درس ۴
۷/۲۵	۵	۱	۰	۰	۱	۰	۳	فنون و م.ج. ۲
۲/۹۰	۲	۲	۰	۰	۰	۰	۰	درس ۵
۱۴/۴۹	۱۰	۲	۰	۰	۶	۲	۰	درس ۶
۲/۹۰	۲	۱	۰	۰	۱	۰	۰	فنون و م.ج. ۳
	۶۹	۱۲	۶	۲	۱۹	۲۰	۱۰	فراوانی
۱۰۰		۱۷/۳۹	۸/۷۰	۲/۹۰	۲۷/۵۴	۲۸/۹۸	۱۴/۴۹	درصد
								جمع کل

تحلیل محتوا به روش آنتروپی شانون

جدول ۹ داده‌های بهنجار شده محتوای کتاب را در ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین نشان می‌دهد. لازم به ذکر است در مرحله نرمال‌سازی داده‌ها با استفاده از فرمول ۱، به دلیل اینکه مقدار حاصل به بینهایت میل نکند برای اعداد صفر در جدول فراوانی مقدار $0/000001$ در نظر گرفته شده است.

جدول ۹. ماتریس فراوانی بهنجار شده

تربیت علمی و فناوری	تربیت اقتصادی و حرفه ای	تربیت زیبایی و شناختی و هنری	تربیت زیستی و بدنی	تربیت اجتماعی و سیاسی	تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی	ساحت درس
۰/۰۸	۰/۳۳	۰/۰۰۰۰۰۵	۰/۰۰۰۰۰۱	۰/۱۰	۰/۰۰۰۰۰۱	درس ۱
۰/۰۸	۰/۵۰	۱	۰/۱۶	۰/۴۰	۰/۵۰	درس ۲
۰/۰۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۵	۰/۰۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۰۱	فنون و م.ج. ۱
۰/۰۸	۰/۱۷	۰/۰۰۰۰۰۵	۰/۱۶	۰/۱۰	۰/۲۰	درس ۳
۰/۲۵	۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۵	۰/۲۶	۰/۳۰	۰/۰۰۰۰۰۱	درس ۴
۰/۰۸	۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۵	۰/۰۵	۰/۰۰۰۰۰۱	۰/۳۰	فنون و م.ج. ۲
۰/۱۷	۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۵	۰/۰۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۰۱	درس ۵
۰/۱۷	۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۵	۰/۳۲	۰/۱۰	۰/۰۰۰۰۰۱	درس ۶
۰/۰۸	۰/۰۰۰۰۰۲	۰/۰۰۰۰۰۵	۰/۰۵	۰/۰۰۰۰۰۱	۰/۰۰۰۰۰۱	فنون و م.ج. ۳

پس از نرمال‌سازی داده‌ها با استفاده از فرمول ۲ مقدار بار اطلاعاتی (عدم اطمینان) هرکدام از ساحت‌ها به دست آمد (جدول ۱۰). داده‌های جدول ۱۰ نشان می‌دهد که ساحت تربیت علمی و فناوری (۰/۹۰) بیشترین و ساحت زیبایی‌شناختی و هنری (۰/۰۰۰۰۳) کمترین بار اطلاعاتی را دارا می‌باشد.

به منظور تعیین میزان ضریب اهمیت هر کدام از ساحت‌های شش‌گانه از فرمول ۳ استفاده گردید (جدول ۱۰). بیشترین ضریب اهمیت مربوط به ساحت تربیت علمی و فناوری (۰/۲۸) و کمترین میزان ضریب اهمیت مربوط به ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری (۰/۰۰۰۰۱) است.

جدول ۱۰. بار اطلاعاتی (Ej) و ضریب اهمیت (Wj) به تفکیک ساحت‌های شش‌گانه

تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی	تربیت اجتماعی و سیاسی	تربیت زیستی و بدنی	تربیت زیبایی شناختی و هنری	تربیت اقتصادی و حرفه‌ای	تربیت علمی و فناوری	
۰/۴۷	۰/۶۵	۰/۷۳	۰/۰۰۰۰۳	۰/۴۶	۰/۹۰	Ej
۰/۱۵	۰/۲۰	۰/۲۳	۰/۰۰۰۰۱	۰/۱۴	۰/۲۸	Wj

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این مطالعه بررسی میزان توجه به ساحت‌های تربیت شش‌گانه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کتاب جغرافیای کاربردی پایه دوازدهم رشته ادبیات و علوم انسانی است. یافته‌های حاصل حاکی از این است که در مجموع ۶۹ مرتبه به ساحت‌های شش‌گانه تربیتی سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در این کتاب توجه شده است؛ که محتوای کتاب (از لحاظ مقادیر فراوانی، درصد، بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت) در ساحت تربیتی اعتقادی، عبادی و اخلاقی (۱۰، ۱۴/۴۹، ۰/۴۷، ۰/۱۵)، ساحت تربیتی اجتماعی و سیاسی (۲۰، ۲۸/۹۸، ۰/۶۵، ۰/۲۰)، ساحت تربیتی زیستی و بدنی (۱۹، ۲۷/۵۴، ۰/۷۳، ۰/۲۳)، ساحت تربیتی زیبایی‌شناختی و هنری (۲، ۲/۹۰، ۰/۰۰۰۰۳، ۰/۰۰۰۰۱)، ساحت تربیتی اقتصادی و حرفه‌ای (۶، ۸/۷۰، ۰/۴۶، ۰/۱۴)، ساحت تربیتی علمی و فناوری (۱۲، ۱۷/۳۹، ۰/۹۰، ۰/۲۸) می‌باشد.

از دیگر نتایج این پژوهش این است که با توجه به بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت، به ساحت تربیت علمی و فناوری (۰/۹۰، ۰/۲۸) بیشترین و به ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری (۰/۰۰۰۰۳، ۰/۰۰۰۰۱) کمترین توجه شده است.

با توجه به نتایج آماری به دست آمده در زمینه میزان توجه به ساحت‌های شش‌گانه تربیتی سند تحول بنیادین بر اساس روش آنتروپی شانون، به ترتیب ضریب اهمیت از بیشترین به کمترین عبارتند از: ساحت تربیت علمی و فناوری (۰/۲۸)، ساحت زیستی و بدنی (۰/۲۳)، ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی (۰/۲۰)،

ساحت تربیت اعتقادی، عبادی و اخلاقی (۰/۱۵)، ساحت تربیت اقتصادی و حرفه‌ای (۰/۱۴) و ساحت تربیت زیبایی‌شناختی و هنری (۰/۰۰۰۰۱) می‌باشد.

از میان مؤلفه‌های مورد بررسی در ساحت زیبایی‌شناختی و هنری به مؤلفه‌های «به کارگیری تخیل و خلاقیت ذهنی در خلق اثر فرهنگی هنری» و «به کارگیری اصول ارزشی و زیبایی‌شناسی در انتخاب و بررسی آثار فرهنگی هنری» و در ساحت علمی و فناوری به مؤلفه‌ی «تبدیل ایده به محصول با استفاده از سواد فناوری» هیچ‌گونه اشاره‌ای نشده است. مؤلفه‌ی «صیانت از طبیعت» (۱۲ مورد) در ساحت زیستی و بدنی و مؤلفه‌ی «به کارگیری مدل‌سازی در حل مسائل واقعی زندگی» (۱۰ مورد) در ساحت علمی و فناوری به ترتیب دارای بیشترین فراوانی بوده است.

اهداف دوره‌های تحصیلی، تجلی اهداف آموزش و پرورش متناسب با ویژگی‌ها و شرایط سنی دانش‌آموزان بوده و زمینه دستیابی آنان به شایستگی‌های پایه را فراهم می‌آورد و به رشد متوازن و همه‌جانبه ایشان، کمک می‌کند. نتایج حاصل از یافته‌های این پژوهش حاکی از آن بوده است که میزان پرداختن به اهداف دوره‌های تحصیلی مبتنی بر ساحت‌های شش‌گانه سند تحول بنیادین در کتاب درسی جغرافیای کاربردی پایه دوازدهم رشته ادبیات و علوم انسانی یکسان نبوده و به عبارتی میزان توجه به ساحت‌ها در این کتاب نامتوازن است.

- آذر، عادل (۱۳۸۰)، بسط و توسعه روش آنتروپی شانون برای پردازش داده‌ها در تحلیل محتوا. فصلنامه علوم انسانی دانشگاه الزهرا(س). ۱-۱۱
- بارانیان، مریم و سمندر سجادی، ۱۳۹۷، نقد و بررسی و تحلیل محتوای کتاب جغرافیای ۳ پایه دوازدهم متوسطه دوم، پنجمین همایش علمی و پژوهشی سراسری از نگاه معلم، مدیریت آموزش و پرورش شهرستان میناب.
- برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران (مصوبه اسفندماه ۱۳۹۱)، شورای عالی آموزش و پرورش.
- جامخانه، کیوان، ۱۳۹۰، تربیت اخلاقی دوره ابتدایی و تحلیل محتوای کتابهای فارسی بخوانیم»، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی آموزشی، دانشگاه کردستان.
- جواهری، فرزین، ۱۳۹۸، جایگاه روش تحلیل محتوا در تحقیق و پژوهش‌های حوزه علوم انسانی، پنجمین کنفرانس بین‌المللی دستاوردهای نوین پژوهشی در علوم اجتماعی و علوم تربیتی و روانشناسی، تهران.
- سبحانی نژاد، مهدی؛ جعفری هرنندی، رضا و نجفی، حسن، ۱۳۹۴، تحلیل محتوای کتاب‌های دین و زندگی دوره متوسطه از لحاظ میزان توجه به مباحث سبک زندگی اسلامی مبتنی بر سوره مبارکه حجرات. فصلنامه اندیشه‌های نوین تربیتی، شماره ۱۱.
- شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۰، مبانی نظری سند تحول بنیادین، تهران، شورای عالی وزارت آموزش و پرورش.
- صاحب زاده، بهروز و علی رضا کیخا، ۱۳۹۳، دانش‌ها و پژوهش‌های کاربردی برای تحلیل محتوای کتاب‌های آموزشی، نشر یزد.
- قاسمی، حسین و کاظمی، محمود (۱۳۹۳) تحلیل محتوای کتاب درسی هدیه‌های آسمان پایه ششم ابتدایی و میزان انطباق آن با مبانی قرآنی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، نوآوری‌های آموزشی، ۱۳ (۱۵)، ۱۰۰-۱۱۶.
- معافی، محمود، ۱۴۰۱، نقش آموزش جغرافیا در جهت دهی و تقویت ساحت‌های تربیت شش‌گانه، رشد آموزش جغرافیا، دوره ۳۶، شماره ۱۳۲.
- معتمدی راد، محمد؛ زارع عصمت آباد، زهرا؛ ۱۴۰۱، تحلیل محتوای کتاب جغرافیای ایران پایه دهم مبتنی بر روش ویلیام رومی، پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، دوره چهارم شماره اول.

- موسی پور، منصوره، ۱۳۹۶، تحلیل محتوای کتاب حسابان پایه یازدهم متوسطه دوم رشته ریاضی و فیزیک بر اساس تکنیک ویلیام رومی و حیطه‌شناختی بلوم، پویش در آموزش علوم، دوره سوم، شماره دوم.
- میرجلیلی، سید محمدعلی، کارگر شورکی، زهرا، رضایی، فائزه، ۱۴۰۰، تحلیل محتوای کتاب درسی آموزش مطالعات اجتماعی چهارم ابتدایی بر اساس اخلاق زیست محیطی اسلامی، پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، ۳ (۱).
- میکائیلی، علی و وحید معتمدی، ۱۳۹۵، تحلیل محتوای کتابهای مطالعات اجتماعی و جغرافیای دوره اول متوسطه بر اساس مؤلفه‌های آموزش جهانی، فصلنامه خانواده و پژوهش، شماره ۳۱.
- نویدادهم، مهدی و فاطمه راغب، ۱۳۹۹، مدل اجرای سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، فرهنگ دانشگاه اسلامی، ۱ (۳۴).
- یارمحمدیان، محمدحسین، ۱۳۸۱، اصول برنامه‌ریزی درسی، چاپ سوم، تهران؛ انتشارات یادواره کتاب.
- یوسفی، محمدجواد؛ اله کرم تاجدی، پروین؛ صالحی، محمدرضا، ۱۳۹۸، ارزیابی و سنجش سطح خوانایی کتاب جغرافیای کاربردی ۳ پایه دوازدهم رشته انسانی (چاپ اول سال ۹۷)، فصلنامه آموزش پژوهی، دوره پنجم، شماره بیستم.
- Tzng Hsu, Yu. (2018). The content analysis of Algebra material concept in the Elementary Mathematics Textbooks in Taiwan, Hong Kong, and China. Unpublished Master's Thesis China.
- Kaiser, T., & Menkhoff, L. (2019). Financial education in schools: A meta-analysis of experimental studies. *Economics of Education Review*, 101930.
- Subburaman, Nivedha,; Madankumar Parangimalai Diwakar Vivek Vikraman Mathumathi Ammaiappan Vijendranath Srinivasan (2017), "Oral health information in the Science, Tamil, and English samacheer textbooks of upper primary and secondary schools in Tamilnadu – A content analysis, *Journal of Pierre Fauchard Academy (India Section)* Volume 31, Issues 2–4, Pages 125-130.